

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дси Анна Иванова Мантарова

Институт по философия и социология-БАН,

**член на Научното жури, назначено със Заповед № РД-09-157/27.12.2019
на Директора на ИДП-БАН**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
на Станимир Панчев Трифонов,
задочен докторант в Института за държавата и правото – БАН
в професионално направление 3.6.Право,
докторска програма „Правна социология.Правна информатика”,
на тема:

ПРАВНО-СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ И ЕМПИРИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СЪДЕБНО-ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО ПО ГПК

1.Общо описание и съдържателен анализ на дисертационния труд

Значимостта и актуалността на темата на дисертационния труд се определят от функциите на изпълнителното производство в обществото и от динамиката на обществото и неговите подсистеми, вкл. и правната област като компонент на структурата на обществото. Изпълнителното производство в гражданския процес заема особено място в обществото и е натоварено с важна функция, значима за огромна част от гражданите, тъй като независимо от собственета социална или индивидуална активност, всеки член на обществото може да бъде включен в юридически значими

ситуации или конкретни правни действия - сделки, встъпване в собственост или нейната загуба, взаимоотношения с различни институции и лица, които му предоставят стоки или предлагат определени услуги и т.н. Същевременно през последните 15 години в националната правна система бяха въведени редица иновации, част от които засегнаха именно изпълнителния процес. Всичко това поражда потребност от научно осмисляне на нормативната база, на реализацията на съответните дейности и на ефектите им. Тяхната чисто правна характеристика е предмет на изследване в редица разработки от последните години. Но социалната значимост на изпълнителното производство, мястото му в системата от обществени отношения, изисква и налага да бъде направен анализ не само на чисто правните резултати от въвеждането на новите регулаторни механизми, но и на социалното отражение на въведената система на принудително изпълнение в гражданския процес. Още повече, става дума за нещо, което генерира спорове за същността на съществуващото правно устройство, за справедливостта и ефективността. **Именно поради това, висока степен на значимост и актуалност придобива правно-социологическото изследване на изпълнителното производство.**

Актуалността на темата е безспорна и в чисто научен план. Вътрешната логика на развитие на правната социология изисква тя да „покрива“ с детайлни анализи цялото си изследователско поле. Това става именно с прилагането на правно-социологическите знания към конкретна област на социалното и правното регулиране. Това е особено нужно когато става дума за такъв важен елемент на правната система, какъвто е принудителното изпълнение в гражданското съдопроизводство. С други думи - този аспект на гражданския процес може да бъде определен като елемент, имащ повишено социално значение. А включването в представения дисертационния труд на резултати от емпирично правно-

социологическо изследване дава възможност отговорите на определени въпроси, свързани с изпълнителното производство да не бъдат просто мнения, а твърдения, доказани с методите на ЕПСИ.

Изследването на изпълнителното производство обогатява и знанието за функционирането на правната система в нашата страна. Във връзка с това, съществено значение има разбирането на социо-културната приемливост на определени правни решения. Приемливостта им обаче не се основава единствено на социалните традиции или навици на населението, а и на сложилата се във времето практика на определени правни решения.

По този начин, изследването, свързано с особеностите на изпълнителното производство представя практически анализ на взаимната връзка и обусловеност на правната и социалната традиции.

Актуалността на тази връзка има не само теоретични, но и чисто практически измерения. След промените от 1989 година актуалността на социалната приемливост на правните норми, както и ефективността им при реализацията на съществени социално-регулативни функции не намалява. Особено актуална е тази тема когато става дума за един от съществените проблеми на гражданския процес, чиято ефективност или неефективност често се възприема от населението доста болезнено. Именно такъв важен за гражданите проблем е регулирането на принудителното изпълнение в гражданския процес.

Актуалността на представения дисертационния труд, както и неговата значимост се свързва и с въвеждането на смесена система на съдебно изпълнение по ГПК чрез приемането на Закона за частните съдебни изпълнители (ЗЧСИ) през 2005 г., както и с увеличаването на обема на изпълнителните дела, поради световната финансова криза и отражението ѝ върху социалната сфера.

Дисертационният труд е структуриран в Увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Структурата следва логиката на развитие на темата. Заслужава да се изтъкне оригиналният способ за излагане на съдържанието. Теоретичната част е разположена в Глава първа и в Глава трета, докато емпиричният материал – в Глава втора. Това е едно доста нестандартно структуриране, което обаче с оглед на сложността на темата е дало възможност на автора да разгърне концептуалните си разсъждения, анализи и изводи в една своеобразна симбиоза от теория и емпирика.

В *Увода* се съдържа синтезирано представяне на различните концепции в изследване на съществуващия смесен вид на съдебното изпълнение, както и факторите, водещи до възможността от извършване на неправомерни действия от съдебните изпълнители.

Експлицитно са представени целта, задачите, предмета на изследване. **Основната цел** е формулирана като „разкриването на правно-социологическите аспекти на съвременното състояние и перспективите за развитие на института на принудителното изпълнение в гражданския процес на Република България“ (с.9). Тази цел, според дисертанта, не може да се разглежда като чисто приложна, а като цел, даваща възможност получената информация да се приложи и към други области на правната наука.

Така зададената цел е конкретизирана в заложените задачи, а именно:

1. Представяне на историческия генезис на института на принудителното изпълнение в българския граждански процес.
2. Определяне на значението на принудителното изпълнение в гражданския и търговския оборот, както и неговото значение за пълноценното функциониране на правната система.

3. Представяне на емпирична информация за възприемането на съществуващата система на съдебното изпълнение в гражданския процес от населението, както и от юридическата общност на Българи.
4. Очертаване на основните социални и правни девиации, които имат място в практическото приложение на материята, свързана със съдебното изпълнение в гражданския процес.
5. Анализ на международния опит, свързан с осъществяването на принудителното изпълнение в гражданския процес.
6. Очертаване на възможностите за промени, свързани с по-хармоничното възприемане от обществото на процедурите на принудителното изпълнение в гражданския процес и повишаване степента на ефективност на изпълнителното производство.

Предметът на изследването е определен като „степената на правна и социална хармоничност на интеграцията на материята по принудителното изпълнение в гражданския процес в съществуващата **социална** реалност, както и в националната правна система. Степента на хармоничност на интегративния процес дава възможност да се направи преценка за степента, в която процесът на принудително изпълнение се разглежда от гражданите като естествен юридически процес, имащ не само правни, но и социални основания“. (с. 11)

Обект на изследването е социалното и правното отражение на действащата уредба на принудителното изпълнение в гражданския процес в градовете София, Русе и Ямбол към края на 2018 година.

В *Глава първа „Правно-социологически параметри на съдебното изпълнение“* е проследено историческото развитие на съдебното изпълнение от приемането на Закона за гражданското съдопроизводство до приемането и действието на ГПК от 2008г. Застъпена е тезата, че историческото развитие на изпълнителното производство се определя от

съответните гражданско-процесуални нормативни актове и в съответствие с това може да бъдат разграничени три основни етапа: първият етап е етапът на действието на ЗГС; вторият етап е етапът на действието на ГПК от 1952г. (отм.); третият етап е етапът на действието на новия ГПК от 2008г. В рамките на тези три етапа авторът разграничава подетапи, бележещи развитието на гражданския процес в отделни исторически периоди.

В анализа на съдебното изпълнение в гражданския процес, съгласно нормите на ЗГС (1930г.) акцентът е поставен върху правната материя, отнасяща се до принудителното изпълнение и съдържаща се в Закона за гражданското съдопроизводство (ЗГС) от 1930г. По отделни проблеми са анализирани различията, съществували между ЗГС от 1930г. и ЗГС от 1892г. Сполучливо е виждането за това, че ЗГС прави разграничение между органи и страни в изпълнителния процес по гражданското производство, което в контекста на правно-социологическия му анализ е доста съществено.

Разгледани са в дълбочина **социалните аспекти** на изпълнителното производство. Анализирани са формите на социална девиация, които са обект на прилагане от института за принудително изпълнение. По отношение на класификацията на социалните девиантни форми на поведение са приети три основни категории. Към първата категория се отнасят онези форми на социална девиация, ограничаването на които е възможно единствено или главно чрез прилагане на различните видове юридическа отговорност и най-вече наказателната. Към втората категория се отнасят онези форми на социална девиация, ограничаването на които е възможно чрез прилагането както на правни методи на въздействие (юридическа отговорност), така и на алтернативни методи за въздействие, което на практика предизвиква периодична смяна на отношението на

самия законодател. Към третата категория се отнасят онези форми на социална девиация, ограничаването на които е възможно чрез прилагането на нетрадиционни (правни и извън правни) методи на въздействие, чиято ефективност следва емпирично да бъде доказана.

Цялата *Глава втора „Правно-социологически параметри на правната и социалната роля на съдебния изпълнител“* отразява осъщественото ЕПСИ, представя неговата методология и методика. Формулирани са целите, задачите, предметът и обектът на изследване, заложените хипотези. Описан и обоснован е методът на формиране на извадката. Подробно са представени използваните методи за набиране на първична информация – анализ на документи, интервю, анкета.

Авторът изтъква, че извадката, която е използвана в изследването не дава основание то да се счита за представително за страната като цяло, но дава възможност да се направят обосновани изводи за възприемането на правния институт, както и за мнението на професионалната общност за неговата ефективност.

Въпреки, че няма национално представителен характер, проведеното емпирично правно-социологическо изследване представя богата и достоверна информация за реалното състояние на института на принудителното изпълнение в гражданския процес, както и за неговото социално възприятие от населението на страната. Използваната система от открити въпроси, освен че носи съдържателно богата и детайлна информация, дава възможност за мониторинг на мнението на респондентите по отношение на конкретните стъпки, които следва да се предприемат по посока на корекция на законодателството, както и на интегрирането на правните механизми в структурата на обществото.

Глава трета „Развитието на съдебното изпълнение в гражданския процес и ролята на съдебния изпълнител“, се базира на

изложението и анализите в предходните две глави и представлява обобщение и синтез на теория и емпирия. Тръгвайки от налагащия се от емпиричното изследване извод, че при съществуващата система на съдебно изпълнение на решенията по граждански дела, то не може да се оцени като задоволително, (което се отнася както към чисто правния аспект, така и към икономическите и социални аспекти), авторът преминава към идентифициране и анализ на девиациите в тази област. Според него, пътят за преодоляването им е през преразглеждането на отделни положения на правната уредба на съдебното изпълнение, така че да се постигне пълноценна институционализация на правния механизъм. При това процесът на институционализация трябва да удовлетвори както правните потребности, така и социално-икономическите потребности на този институт. След като в анализа е систематизирал предложенията за промени в законодателството и ги е обособил в две големи групи, авторът предлага трети вариант – „съществуващата нормативна уредба да бъде допълнена така, че това в най-малка степен да ограничи възможностите за производство като заедно с това бъдат внесени съответните систематизиращи промени в законодателството“.

Специален акцент е поставен върху системната интеграция на института на принудителното изпълнение в цялостната правна система на страната, както и на мястото и ролята на отделни участници в процеса.

В *Заключението* е представено виждането на дисертанта за промяна на законодателната система и по-специално дадена е обосновка на предлагания от автора иновативен Изпълнителен кодекс. Последният трябва да обедини и унифицира правната материя в областта на принудителното изпълнение, както и да предостави необходимата правна защита на всички участници в изпълнителния граждански процес. От информацията, събрана при проведеното изследване, както и от мнението

на гражданите, изразявано нееднократно в медиите и в процеса на работа става ясно, че съществуващата правна уредба се нуждае от сериозен правно-социологически анализ и промяна, който да направи съдебното изпълнение както по-ефективно от гледна точка на поставените социални цели, така и по-добре възприемано от страна на гражданите.

Библиографията към дисертационния труд включва 149 източника на български, руски, английски и немски език, което е свидетелство за много добрата информираност на автора.

2. Обща оценка на научните достойнства и приноси на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд съдържа редица съществени научни и научно-приложни резултати и оригинални **научни приноси**, които най-общо могат да се представят като:

1. Налице е компетентно осъществено съчетаване на теория, нормативна уредба и емпиричен материал и прилагане на комплексен интердисциплинарен анализ с цел изясняване на въпроса относно съдебното изпълнение. Това по същество е извеждане за пореден път на идеята за преодоляване на юридическия позитивизъм и ориентиране на правните изследвания по посока на ефективно прилагане на социологическия подход и методи при анализ на сложната правна реалност.

2. Научната новост на дисертационния труд се състои в изследването на реални и актуални проблеми на социалната приемливост на съществуващия модел за принудително съдебно изпълнение в гражданския процес. Известно е, че гражданите са особено чувствителни по въпросите за релацията между право и справедливост, а в условията на едно ефективно прилагане на съдебно-изпълнителното производство, тази релация е трудно забележима и се нуждае именно от емпиричен анализ.

3. С висока степен на иновативност е приложеният системен подход, който е позволил осъществяването на задълбочен и всеобхватен анализ на проблема, което до сега не е правено в българската научна литература.

4. Като научна новост може да се разглежда и интегративният подход при предлаганите решения на съществуващите проблеми в областта на принудителното изпълнение. Разработените и използвани в рамките на изследването методики могат да бъдат прилагани при мониторинг на социалното възприемане не само на нормативната уредба на принудителното изпълнение, но и на други елементи от гражданския процес, които имат също така голямо социално значение.

5. Разработеният за конкретното ЕПСИ модел има потенциал да се развие в един по-обобщен модел за дългосрочно изучаване на промяната на мнението на гражданите относно прилаганите модели на принудително изпълнение в гражданския процес, което би било в унисон с политиката на ЕС за усъвършенстване на ефективността на гражданския процес и възстановяване на принципа Rule of Law.

3. Критични бележки

Към дисертационния труд могат да бъдат отправени някои критични бележки, отнасящи се най-вече до забелязани повторения и редакционни несъвършенства. Такива са открити на с. 39,109, 115, 119 и др. Като препоръка може да се изведе необходимостта от по-задълбочено разглеждане на особено актуалния след присъединяването на Република България към ЕС проблем за правното регулиране на правната принуда в контекста на концепцията за върховенство на закона, доколкото съдебно-изпълнителната дейност е пряко нейно отражение в общественото и груповото правосъзнание, а то е определящ компонент на поведение в

правната сфера. Това е релевантно и за реформата в съдебната система като неразделна част на политиката на ЕС в тази насока.

Представеният автореферат отразява адекватно текста на дисертационния труд. Приносите са коректно формулирани.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Станимир Пенчев Трифонов е богато по съдържание, критичен анализ и емпирични изводи изследване, съдържащо редица научни и научноприложни резултати, които са оригинален и значителен принос в науката. Дисертационният труд, съгласно изискванията на ЗРАСРБ показва, че кандидатът има задълбочени теоретични знания по съответната специалност и доказани способности за самостоятелни научни изследвания. Трудът притежава необходимите качества и научни достойнства на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор”. Резултатите от изложения в рецензията анализ на научноизследователската дейност на кандидата показват, че са изпълнени изискванията на разпоредбите на ЗРАСРБ, както и на ППЗРАСРБ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.

Направените констатации са основание да предложи на членовете на Научното жури да присъдят на Станимир Пенчев Трифонов образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.6. Право (Правна социология. Правна информатика).

София,

15.02.2020 г.

Рецензент:

(Проф. дсн Анна Мантарова)

